

Інформаційні технології, інформатизація

УДК 004.9:351.746.1

ДОВГАНЬ О.Д., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА ДЕРЖАВНІ, ЗМІСТ, ПОНЯТТЯ

***Анотація.** У статті досліджено визначення понять інформаційних ресурсів, державних інформаційних ресурсів, національних інформаційних ресурсів. Автор також вивчає безпеку національних інформаційних ресурсів та інформаційних технологій, яка є одним з найбільш вагомих чинників забезпечення національних інтересів.*

***Ключові слова:** інформаційні ресурси, державні інформаційні ресурси, національні інформаційні ресурси, інформаційні технології, безпека, національні інтереси.*

***Аннотация.** В статье исследовано определение информационных ресурсов, государственных информационных ресурсов и национальных информационных ресурсов. Автор также изучает безопасность национальных информационных ресурсов и информационных технологий, которая является одним из наиболее весомых факторов обеспечения национальных интересов.*

***Ключевые слова:** информационные ресурсы, государственные информационные ресурсы, национальные информационные ресурсы, информационные технологии, безопасность, национальные интересы.*

***Summary.** The article deals with the notion of information resources, state information resources, national information resources. The author also considers the security of the national information resources and information technologies that is one of the most important factors of the state national interests ensuring.*

***Keywords:** information resources, state information resources, national information resources, information technologies, security, national interests.*

***Постановка проблеми.** У сучасному суспільстві інформація стає найбільш важливою цінністю, а індустрія отримання, обробки і трансляції інформації – провідною галуззю діяльності, куди з кожним роком вкладають все більш значні капітали. Інформатизація суспільства виступає одним з вирішальних чинників модернізації економіки на ринкових засадах і запорукою інтеграції України в світове співтовариство. Інформаційна сфера, зокрема інформаційні ресурси, за сучасних умов стають системоутворюючим фактором життя і діяльності суспільства й держави. Розвиток інформаційної сфери все більше впливає на політичну, економічну, соціокультурну, оборонну, інші складові розвитку суспільства й держави, забезпечення національної безпеки в сучасних умовах.*

Стаття 17 Конституції України визначає: “Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу” [1]. Таким чином наша держава дає зрозуміти, що її інформаційне поле повинно бути захищеним і це завдання є одним із найголовніших завдань держави, оскільки інформація – це зброя будь-якої спільноти.

Хто володіє інформацією, той володіє світом – це відома фраза, яка підтверджує значущість інформації та її силу. Оскільки інформація (знання) може використовуватись

як найбільш ефективний засіб забезпечення національних інтересів та розв’язання протиріч у різних сферах державної та суспільної діяльності, що породжує специфічну боротьбу засобами інформаційного впливу.

Загроза впливу іншої сторони на інформаційну інфраструктуру іншої країни, інформаційні ресурси, на суспільство, свідомість, підсвідомість особистості, з метою нав’язати державі бажану (для іншої сторони) систему цінностей, поглядів, інтересів і рішень у життєво важливих сферах суспільної й державної діяльності, керувати їхньою поведінкою і розвитком у бажаному для іншої сторони напрямку несе головну інформаційну загрозу національній безпеці. І на наше глибоке переконання, власне це є загрозою суверенітету України в життєво важливих сферах суспільної й державної діяльності, що реалізовується на інформаційному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інформаційних загроз і шляхів їх нейтралізації розглядалися М. Ожеваном, О. Зарицьким, О. Вусатюком, Б. Зінчуком, В. Петровим та ін. Проведені дослідження щодо упорядкування суспільних відносин в сфері інформаційного права та інформаційного законодавства такими, зокрема, вітчизняними ученими, як О.А. Баранов, В.М. Брижко, П.Д. Біленчук, Р.А. Калюжний, О.І. Мотлях, О.В. Соснін, М.Я. Швець та ін. в основному стосуються захисту прав громадян на інформацію, персональних даних та боротьби зі злочинністю. Обґрунтування правових і організаційних засад захисту інформації мали дослідження у наукових працях В.Б. Авер’янова, О.А. Баранова, Ю.П. Битяка, Н.А. Вяненко, О.С. Власюка, А.І. Дешко, В.В. Жигалюка, О.Л. Копиленка, Н.М. Мироненко, Н.Р. Нижник, В.Г. Пилипчука, В.Ф. Погорілко, В.М. Потіхи, Г.Г. Поченцова, А.Є. Слівак, М.Р. Сиротича, Е.А. Тихонової, І.Л. Бачило, В.А. Копилова, В.Н. Лопатина, М.М. Россолова, М.А. Федотова та ін. Ключовими для широкого розуміння розвитку поняття інформаційної безпеки є дослідження українських вчених О.Г. Додонова, О.В. Литвиненка, С.О. Янішевського; системи державного управління та захисту національних інформаційних ресурсів – О.В. Сосніна, Й.У. Мастяниці, Л.Є. Шиманського; проблем міжнародної інформаційної політики – Є.А. Макаренко та ін. Проте спеціальних досліджень, присвячених належному науковому та юридичному обґрунтуванню, визначенню поняття та змісту інформаційних ресурсів немає.

Метою статті є визначення поняття та змісту інформаційних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні ресурси є важливим не тільки стратегічним, але й тактичним об’єктом (особливо це стосується державних структур), який неможливо не враховувати при прийнятті рішень у всіх сферах державного управління. Отже, рівень розвитку інформаційного середовища є одним з найвагоміших факторів у всіх сферах національної безпеки.

Інформаційні ресурси – це документи і масиви документів в інформаційних системах: бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, депозитаріях, музейних сховищах і т. ін. Існують інформаційні ресурси спільного користування – сукупність інформаційних ресурсів державних органів науково-технічної інформації, наукових, науково-технічних бібліотек, а також комерційних центрів, фірм, організацій, які займаються науково-технічною діяльністю і з власниками яких укладено договори про їх спільне використання. Інша сфера – інформаційні ресурси науково-технічної інформації – систематизоване зібрання науково-технічної літератури і документації: книги, брошури, періодичні видання, патентна документація, нормативно-технічна документація, промислові каталоги, конструкторська документація, звітна науково-технічна документація з науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, депоновані рукописи, переклади науково-технічної літератури і документації, зафіксовані на паперових чи інших носіях.

Найбільш універсальне визначення інформаційного ресурсу міститься в Законі України “Про національну програму інформатизації” [2] (далі – Закон). Згідно зі ст. 1 Закону, інформаційний ресурс – це сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо).

Проте наведене поняття не враховує ознак, що перетворюють інформацію на ресурс, який включає такі складові характеристики: “інформація”, “інформаційний ресурс” як предмет і результат діяльності людини, як об’єкт права власності фізичних, юридичних осіб та держави, як об’єкт товарних відносин, як державний і національний ресурс. Крім того, важливими ознаками інформаційного ресурсу є те, що він може бути системоутворювальним і керованим чинником діяльності людини, суспільства і держави, позитивно впливати на соціально-економічний розвиток суспільства і держави та забезпечення національної безпеки. У разі браку цього ресурсу, низької його якості або негативної інформаційної експансії з боку інших країн завдавати шкоди суспільному життю; бути об’єктом кримінальних зазіхань і спеціальних заходів і засобів захисту; мати якості та ознаки, притаманні іншим ресурсам. Інформаційні ресурси поділяються за значимістю на національні та державні.

Національні інформаційні ресурси – це результати інтелектуальної діяльності в усіх сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави, зафіксовані на відповідних матеріальних носіях інформації як окремі документи і масиви документів, бази і банки даних і знань, усі види архівів, бібліотеки, музейні фонди та інші, що містять дані, відомості і знання, які є об’єктом права власності будь-якого суб’єкта України і мають споживчу цінність (політичну, економічну, наукову, освітню, соціокультурну, оборонну, ринкову, історичну, інформаційну тощо) [3].

На національні інформаційні ресурси має розповсюджуватися юрисдикція України. Це – здобуток нації.

Національні інформаційні ресурси – це вся належна Україні інформація, включаючи окремі документи і масиви документів, незалежно від змісту, форми, часу і місця їх створення, форми власності, а також кінцеві результати інтелектуальної, творчої діяльності, зафіксовані на будь-яких носіях інформації, доступні для використання особою, суспільством і державою через засоби масової інформації та телекомунікації, архіви, бібліотеки, музеї, фонди, банки даних, публічні виступи, художньо-виконавську діяльність тощо [4].

Чинне законодавство України, внаслідок нерозвиненості теорії інформаційних ресурсів, не встановлює повного юридичного трактування складових інформаційних ресурсів і не надає повного, юридично закріпленого визначення поняття “національні інформаційні ресурси”. До того ж визначення “інформаційні ресурси” є узагальнюючим і не може виокремлювати окремі елементи, зокрема такі як документ. Тому до складових національних інформаційних ресурсів з урахуванням права власності можна віднести як окреслені інформаційні ресурси держави, так і визначені чинним законодавством інформаційні ресурси суб’єктів інформаційної діяльності, які діють на теренах України за умов їх визначення через одиниці комунікацій (документ, база даних, повідомлення, інформаційні масиви).

Усвідомлення системних, сутнісних, змістовних характеристик інформаційних процесів у ході прогресивного економічного і соціального розвитку, шляхів формування і розвитку національного інформаційного простору на основі об’єктивної, достовірної і соціально важливої інформації потребує фундаментального дослідження взаємозв’язків “людина – природа – соціальні системи – інформація”. Ціннісна якість останньої багато

в чому визначається процесами реформування державних і суспільних структур, переходом до відкритого, ринкового, соціально орієнтованого суспільства [5].

Національні інформаційні ресурси призначені для забезпечення національних інтересів України, захисту інформаційних прав людини й основних свобод, інтересів суспільства, органів державної влади й органів місцевого самоврядування, юридичних осіб усіх форм власності.

Національні інформаційні ресурси є основою для забезпечення суверенітету й інформаційної безпеки держави, служать вирішенню задач суб'єктів української економіки, науки, культури й інших сфер діяльності. Складовими частинами національних інформаційних ресурсів є інформаційні ресурси різної приналежності і форми власності.

Національні інформаційні ресурси формують з інформаційних продуктів і інформаційних технологій різних форм власності (далі – інформаційний продукт). Включення інформаційних продуктів до складу національних інформаційних ресурсів здійснюють на підставі експертизи відповідності їх властивостей вимогам задоволення потреб забезпечення національних інтересів України. Принципи і критерії визначення властивостей продуктів і технологій, порядок їх використання, а також порядок проведення експертизи затверджуються Кабінетом Міністрів України. Офіційне визначення інформаційних ресурсів, відповідно до наукового та загальноприйнятого уявлення про них, пов'язує це поняття з поняттям “документ”. Документ (від лат. *documentum* – “свідоцтво”), тобто інформація, зафіксована на матеріальному носії – тексти, зображення, звуки, подається користувачу в різних формах документованої інформації: архіви, фонди, бази даних, окремих документів тощо. Тобто документ як елементарна одиниця інформаційного ресурсу стає інформаційним квантом інформаційного потоку та інформаційних ресурсів взагалі.

Визначення “національні інформаційні ресурси” застосовується як узагальнююче, аналогічне до природних, людських або інших ресурсів, що функціонують у рамках інформаційного простору України, упорядковуючи або дезорганізуючи життя людини, суспільства і держави.

Складовою стратегічних ресурсів країни і одночасно національної інфраструктури є державні інформаційні ресурси [6].

Державні інформаційні ресурси – це систематизована інформація, що є доступною за допомогою інформаційних технологій, право на володіння, використання або розпорядження якою належить державним органам, військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, державним підприємствам, установам та організаціям, а також інформація, створення якої передбачено законодавством та яка обробляється фізичними або юридичними особами відповідно до наданих їм повноважень суб'єктами владних повноважень [7].

Державні інформаційні ресурси є складовою національних інформаційних ресурсів та мають споживчу цінність, а саме: політичну, економічну, наукову, освітню, соціокультурну, оборонну, ринкову, історичну, інформаційну тощо. Будь який суб'єкт інформаційних відносин України, має право доступу до державних інформаційних ресурсів згідно визначеної політики безпеки та чинного законодавства.

У Законі України “Про інформацію” встановлено, що підставами виникнення права власності на інформацію можуть бути: створення інформації своїми силами і за свій рахунок; договір на створення інформації; договір, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи. Інформація, створена на кошти державного бюджету, є державною власністю [8].

З огляду на наведене і з урахуванням права власності, як раніше нами зазначалося, до складових національних інформаційних ресурсів можна віднести:

- інформаційні ресурси держави;
- інформаційні ресурси інших суб'єктів інформаційної діяльності.

Особливо важливим є визначення підстав для віднесення інформаційних ресурсів до категорії державних. Правова норма про те, що інформація, яка створена на кошти державного бюджету, є державною власністю, не є вичерпною. Отже, до державних інформаційних ресурсів доцільно було б відносити інформаційні ресурси створені, придбані, накопичені за рахунок коштів державного бюджету, позабюджетних державних фондів та платників податків. Як наслідок, бачимо, що державні інформаційні ресурси – це ресурси, які як елемент майна перебувають у власності держави. Державні інформаційні ресурси забезпечують виконання завдань державного управління; забезпечення прав та безпеки громадян; підтримки соціально-економічного розвитку країни, розвитку культури, науки, освіти і т. д.

Державні інформаційні ресурси – це результати інтелектуальної та практичної діяльності, що сформовані в усіх сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави, зафіксовані і систематизовані на відповідних матеріальних носіях інформації, як окремі документи і масиви документів, банки і бази даних та знань, усі види архівів і бібліотек, музейні фонди, інформаційні ресурси, які обробляються й передаються у інформаційних системах державного і/або загального призначення, інші ресурси, що містять дані, відомості і знання, які є об'єктом права власності держави незалежно від форми власності на час їх створення і мають споживчу цінність, а також такі, що призначені для розвитку і задоволення потреб громадян, суспільства, держави та підлягають захисту згідно визначеної політики безпеки й чинного законодавства [9].

Державні інформаційні ресурси можуть бути розділені на дві групи:

- 1) інформаційні ресурси, призначені для вирішення завдань конкретного органу управління певної ланки;
- 2) інформаційні ресурси, орієнтовані на зовнішнього користувача.

Останні формуються інформаційно-аналітичними структурами. Якщо вони мають загальне методичне керівництво, схожі завдання, які вирішуються на основі єдиних нормативних документів, то вони можуть бути названі державними інформаційними системами.

До державних інформаційних ресурсів висуваються вимоги щодо актуальності та достовірності наведених у них даних; вичерпної повноти інформаційних джерел; компактності викладу; оперативності пошуку. Державні інформаційні ресурси мають типову структуру: обов'язкову – основну частину і вихідні дані; факультативну – довідково-бібліографічний апарат і додаткову інформацію [10].

В умовах впровадження електронного урядування надзвичайної ваги набувають державні електронні інформаційні ресурси. Першочерговими завданнями щодо державних електронних інформаційних ресурсів є: створення та ведення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів, зокрема реєстрація та облік державних електронних інформаційних ресурсів, формування і забезпечення доступності інформації про склад, розміщення і умови використання електронних інформаційних ресурсів; систематизація, забезпечення доступу до наявних державних електронних інформаційних ресурсів та їх актуалізація; формування та забезпечення ефективного використання державних електронних інформаційних ресурсів органами державної влади; вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема визначення порядку і умов користування, оплати робіт, пов'язаних з формуванням, використанням та захистом

державних електронних інформаційних ресурсів; координація діяльності органів державної влади та підприємництва (бізнесу) у сфері формування, використання та захисту державних електронних інформаційних ресурсів [11].

Встановлено правові та організаційні засади проведення оцінки стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах державних органів, органів місцевого самоврядування, військових формувань, утворених відповідно до законів України, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності. Під оцінкою (оцінюванням) стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах розглядається сукупність заходів, спрямованих на виявлення загроз державним інформаційним ресурсам та запобігання несанкціонованим діям щодо інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах [12].

Дані напрацювання із сфери теоретичного обґрунтування інформаційних процесів поступово входять і в сферу методики організації сучасної інформаційної діяльності, і в сферу законотворчості, в практику формування системи інформаційного права, важливість і актуальність якої на етапі входження нашого суспільства в інформаційний етап розвитку важко переоцінити.

Інформаційна основа діяльності в усіх сферах життя суспільства є фундаментом, або стратегічним ресурсом, соціального розвитку й прогресу. За значущістю та специфічністю інформаційний ресурс перевищує всі інші, але, як і всі інші, має свій життєвий цикл: “добування – нагромадження – систематизація – зберігання – використання – нарощування” [13].

Для України входження в новий етап суспільного розвитку означає безальтернативну ситуацію, за якою лише вдосконалення організації використання інформаційної основи розвитку української нації і держави – об’єднаної системи вітчизняних інформаційних баз, а також розвитку інформаційного виробництва та систем соціальних інформаційних комунікацій, що в сукупності складають ресурсну базу вітчизняного інформаційного простору, – може забезпечити належні позиції у міжнародному співробітництві. Запорукою цього розвитку є організація безпеки національного інформаційного суверенітету для України і як для об’єкта глобальних інформаційних впливів, і як для повноправного суб’єкта міжнародної діяльності, міжнародних інформаційних обмінів має надзвичайно велике значення. В такому випадку об’єктом інформаційного суверенітету виступають суверенні інформаційні ресурси – масиви інформації, без яких не можливе існування і розвиток нації чи держави. Оскільки за нашим визначенням суверенні інформаційні ресурси – це надбання нинішнього і всіх попередніх поколінь українського народу, що є основою його існування й розвитку, забезпечення національно-культурної самобутності в глобалізованому світі, орієнтиром розвитку сучасного національного інфотворення.

Висновки.

Безпека національних інформаційних ресурсів та інформаційних технологій є одними з найбільш вагомих чинників забезпечення національних інтересів держави. Впровадження інновацій, заснованих на наукових і технологічних досягненнях, є основою підвищення національного добробуту. Запровадження вдалої інформаційної політики може справити істотний вплив на зниження напруженості економічної та соціальної ситуації в країні та розв’язання зовнішньополітичних конфліктів.

Поряд із цим, як ми бачимо, поняття “інформаційні ресурси” також потребує належного наукового та юридичного обґрунтування. Національні інформаційні ресурси

є першоосновою інформаційного суверенітету, за їхньою допомогою держава контролює та регулює інформаційні потоки. Це головний ресурс людської діяльності. В сучасних наукових дослідженнях цей ресурс розглядається в двох вимірах. У широкому значенні інформаційний ресурс – це важливий засіб, джерело соціальних перетворень. У вузькому значенні – це продукт виробництва та обміну, об’єкт протиборства і суперництва, сировина для цілеспрямованої (доцільної) соціально-економічної діяльності людини, під час якої створюється інформаційний (інтелектуальний) продукт і задовольняються потреби й інтереси людини.

Отже, зміст інформаційного ресурсу – це система чи сукупність засобів задоволення інформаційних потреб людини. Як будь-яка система, інформаційні ресурси та інформаційна інфраструктура постійно змінюються, відповідно змінюється і їхній зміст.

Використана література

1. Конституція України : Закон України від 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 1998 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. – № 27-28. – Ст. 181.
3. Стратегії розвитку України : теорія і практика ; за ред. О.С. Власюка. – К. : НІСД, 2002, – 864 с.
4. Шпакова О. Політика інформаційної безпеки в Україні : правовий базис // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2008. – Вип. 65 (Ч. 1). – С. 242-249.
5. Соснін О.В. Національні інформаційні ресурси : проблеми визначення і розуміння // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. – С. 141-146.
6. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 1998 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. – № 27-28. – Ст. 182.
7. Про Державну службу спеціального зв’язку та захист інформації України : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3475-15>
8. Про інформацію : Закон України від 2011 р. : – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/2657-12>
9. Юдін О.К., Бучик С.С. Концептуальний аналіз уразливості державних інформаційних ресурсів // Наукоємні технології. – 2013. – № 3(19). – (Технічні науки). – С. 299-304.
10. Приймак Ю.Ю. Національні інформаційні ресурси – джерело державних інформаційних продуктів та послуг // Державне управління : теорія та практика. – 2009. – № 2. – Режим доступу : http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Priymak.pdf
11. Концепція створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.09.12 р. № 634-р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/634-2012-%D1%80>
12. Порядок оцінки стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах : наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації України від 02.12.14 р. № 660. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0090-15>
13. Марутян Р. Національні інформаційні ресурси як першооснова інформаційного суверенітету України // Актуальні проблеми міжнародної безпеки : український вимір. – К. : ВД “Стилос”, 2010. – С. 496.

~~~~~ * * * ~~~~~